

Vic Hendry e sias historias cuortas

da Guido Frei

Radioscola Annada XXVI, 4, 1980

Las «Verduras dalla notg» prestan l'emprova.

Sias historias cuortas, meinsvart da struschamein ina pagina e mesa fan ver a moda impressiunonta ch'il lungatg romontsch serestrenscha buca mo al mund da purs en la muntogna. Ils carstgauns che nus entupein tier Vic Hendry ein secasai semplamein zanua – zanua enamiez ina cuminonza. La geografia emporta insumma nuot. Silpli ch'in num regorda alla sperta da logs enconuschents.

Ils carstgauns sezs han mintgin ina rolla sociala e stattan in cun l'auter en relaziuns pli stretgas. – Las acziuns ein plitost scartas e senza pli bia spergaments. Mo las persunas rasan ora ina intensitad nundetga denter ellas – e quei senza far enzatgei tut aparti, soliamein realisond di per di las semplas funcziuns. Igl observatur denton auda e vesa manedlamein che siu cunti ha in bien tagl.

Ed ina pintga cumedia humana sefa e quei en in lungatg che vertescha buca excess; Vic Hendry ei trentels cul plaid e fa beinduras diever d'ina expressiun spartanica che constatescha semplamein ils fatgs. La concessiun ei d'ina direzia sorprendenta.

La historia cuorta «La tschavera dil smaccacrappa» detti l'emprova. Il toc consista bunamein mo da construcziuns principalas; per ch'il col dil raquent vegni buca interruts, ston particlas subordinadas dalla construcziun bunamein untgir dil tuttafatg. Il raquent ei d'ina originalitad straordinaria e da gronda vigur.

Structuras d'in'ovra

da Bernard von Arx

Radioscola Annada XXVI, 4, 1980

En paregl cun ils ulteriurs lungatgs svizzers ein ins adina puspei danovamein surpris dils artists numerus denter ils Romontschs. Sco sch'ins fuss cuntinuadamein paregiaus da mitschar dalla stretgira, da quella stretgira che la pezza metta odentuorn. La fantasia siglienta ils tscherchels, silmeins lezza. Igl ei buca casualitad ch'ina gronda part dils artists romontschs lavura ordeifer las stagias da siu territori linguistic. Ins supporta vess e suffiera sut il squetsch da culturas memia pussentas, sco per exempel l'alemana ed era la taliana. Il tun e la colur, la fuorma ed il plaid mitighesch. Ton che la fantasia ha silmeins maun liber; ella stagia ed accepta mo ils agens tiarms. Plaids sco clis e claus e classena sorprendan meinsvart il lectur dalla prosa da Vic Hendry. E ses plaids muntan pressapauc camon e zona e las persunas en si'ovra vegnan tenidas zaco a mistregn, bunamein adina cuntervegla. Cargadas ch'ellas ein d'in desideri nundetg da mitschar dalla classena ed ir lunsch lunsch ... La plipart sesprova da fugir, denton ella tuorna, buca forse el ravugl dalla patria restrenschida; ins tuorna internamein anavos, a casa e ... desista e resignescha. A pèr van era persunas che han ina finamira en egl e sedostan, damai ch'ellas han in'ordra urgenta, sco Moses per exempel. «La gronda sentupada» ei inedita. Moses targlina ed il Segner sto uglier el per ch'el fetschi e mondi ell'Egipta e libereschi siu pievel dils latschs dalla sclavaria. Mo era biars auters audan il clom e stattan scochemai sin peis, van in pign tschancun a palpond, per silsuenter secavigliar danovamein giun plaun. Lein dir: l'emprova schenada sefa plitost ella memoria, leu nua ch'ella transfigurescha magari casualmein e creescha in eveniment central.

Igl ei ver; las persunas seperschuadan sezzas ch'igl ei semplamein memia pauc, denton – igl ei memia tard da far remadura. In fatg semeglient semuossa expressivamein el raquent « ... e sturneschan las uras» che cumpara en ton sco nuot el tom «Batterdegls». La calira che vess giu da scaffir ina bufatga relaziun humana sereducescha sil cauld dalla bugliotta ch'ei buca da cuoz. Biaras dallas figuras da Vic Hendry daventan diras; in exempel straordinari ei la historia cuorta «La tschavera dil smaccacrappa» ch'ei el medem mument forse in dils pli valeivels raquents dil poet insumma. Finfatg! Sias persunas adempleschan lur obligaziuns, di per di, mo onz plitost sut la pressiun dall'ordra e catschadas ch'ellas vegnan meinsvart a cantun digl empermer carstgaun. Las historias cuortas «Ella fa tagliarins» ed «Il scuavias» prestan l'emprova.

Hendry fa persenn da sias figuras ed igl ei dapli che mo ina schampra cumpassiun. Ed el ha eglis aviarts per malgiustias socialas e survesa tuttaviva buc il pauper gianter per las risteinas entuorn ch'ei buca mo l'unfrenda dalla circumstanza u dalla relaziun economica; na, igl ei dapli. Lezza moda ei memia da

bienmarcau. «Ils miniers» per semeglia, ilsezs dian dad ault e lain sentir la pitgira. Vic Hendry sa che nus auters essan spir fleivleziass e munglaments e che nus essan traso sil precint da suttacumber. E milsanavon sa el che nus impundin buca tut nossa possa da dustar il malremass malguess che la sort betta en dad esch. Nus lein allegar mo in exempel: «Per ina buglia da lentelgia». Fa bien ch'ei dat è unfrendas veramein puras, sco per semeglia «Damaun ei Tschuncheismas». Ellas denton, ellas ein scartas e ual mo sco ina regurdanza dalunsch dalunsch che secloma «Il fegl digl anticrist». Il campium dil roman banduna sia ucliva sco in pauper mattet, va naven e daventa mussader, tuorna cun in tgau plein ideals e vegn enina els fiars culs honors da siu vitg. Ins inculpescha il mussader d'in crim e catscha el cun la forza en perschun. Innocentamein – sco ei semuossa pli tard. Igl ei evident; las nodas dil malfatg selain buca lavar naven; il stigma resta e Aporta plogn vinavon. Il carstgaun en fermonza, en fermonza dalla atgna persuna. Quei ei il numnader general dall'ovra entira entratga da Vic Hendry. S'ei pia stau da far curvien ch'il «Discuors cugl assassin» ei cumpariu ils anno 1970? Leu nus ch'igl autur rasa ora manedlamein ils fatgs dils perschuniers. Da bi da bugen eis el ius en casaforz ed ei vivius culs condemnai, empruond tgei ch'ei vul dir. Daveras in act maisudiu, en la litteratura romontscha tutttavia – che ha ordinariamein pli bia danvonz per nostalgia e glorificaziun dils dis plascheivels sils pastgets dalla affonza e dalla giuventetgna. Era sias passidas d'avon biabein vegn onns fan ver. Ils raquents ord «Tia veglia daventi» digl onn 1957 ein tutttavia suttaposts alla tradiziun. Il stil ei detagliaus e pauc exacts, quei stil dalla convenziun. Tec a tec – buca senza ina certa lutga endinada – secondensescha il stil da Hendry. Las particlas danvonz dattan giu, la construcziun pigiura ed encunter l'entschatta dils anno siatonta ha il stil contonschiiu precisuon e clarezia. S'entelli – quei lungatg resch niev dat si legns al lectur ed intermediatescha – malgrad il detagl exact enten descriver – ordinariamein mo stauschs ed impuls da patratgs che garegian dil lectur da prender peda e leger denter las lingias, da meditar e crear sez; sias historias vegnan pli e pli cuortas, savens detgavunda mo ina u duas paginas e la finiziun dil raquent surlai igl autur a mintgin.

Hendry desista sapientivamein d'ina presentaziun da schabetgs straordinaris cun ina tensiuon exteriura ed ina culminaziun dramatica; el ei plitost il descriptur per propi dalla veta da mintga di digl um cumin e dalla femna semplia ch'el glorifichescha lu tutttavia buc, anzi sesprova da scuvierer la particla humana che secatta enten els. La lavur fitgada el survetsch dalla maxima e la braha da vegnir a ste cun la sort meina magari ad ina dicziun freida e dira che selai nungrazia mitigar cun bials plaid. La carezia denter las schlatteinas ei tut outra che angelica e Hendry plaidda buca en semeglias e daventa malgrad buca maltschecs. Ina aviartadad sorprendenta vegn a secava ella fibra dalla litteratura romontscha. Enzatgei sco in artg sefa sur l'entira ovra da Vic Hendry, in artg vastus e stendiu che fa en rom e fa resortir la cretta dil scriptur, ina cretta ch'el differenziescha severamein e buca senza il tagliom dil cunti. Forsa s'ei stau ina direzia nundetga dalla sort che ha menau el atras la cultira dalla bibla. Il tom secloma «Sur logs sogns» e cumpara igl atun 1980. Hendry crei – senza metter stagias sils urs dalla confessiun; la paupra particla humana ha la prioritad ed el di ch'il carstgaun seigi a mesa via senza il suttapei dalla cardientscha. Quella tenuta insistenta sefa atgnamein valer tier Vic Hendry dalla biala entschatta enneu; ils sumfils denton contonscha l'idea el cudisch «Sur logs sogns».

E ... tratgs semeglionts van a pèr atras ils emprems raquents – tscheu e leu d'in suer pli u meins idillic ed en in vestgiu onz lartg – e silsunter atras ils funs dils romans historics «Pieder de Pultengia» ed «Ils Saracens vegnan» entochen la litteratura dils dis presents che tacca ils problems caulds che ardan sut la plontapei. Ins vesa senza mirar aposta che las personas da Vic Hendry van meinsannual giudavon e dattan is sut il fasch. Mo ils dels, ses dels, ilsezs dattan buca en schanuglias.

Ei stat siper la detta che Hendry ha atgnamein mai fatg poesias. Il vers, tutttavia il vers tradiziunal che sepiarda memia tgunsch en in sun melodic ed en lera e ritmica e ... vulend metter en rema sefan incaps ed inexactadads che cunterfan en principi alla atgnadad digl autur. A mi ha el scret inaga ch'el mondi per ina via particulara, ina senza paricarrs ni da vart dretga ni da vart seniastra.

La scursanida immensa dil raquent e la disciplina rigurusa atras ils dus decennis vargai regordan ins senza vuler da Heinrich von Kleist che veva en mira da dir la finala siu entir messadi en ina construcziun suletta.

La nuviata da Vic Hendry ei buca quella da Heinrich von Kleist.

Denton – sia dicziun hodierna regorda dil poet dalla classica; ed era el insista adina puspei danovamein sissu, ch'igl art valeivel stoppi tutttavia buca far diever dalla baheida sco ella sefa deplorablamein memia savens en nies temps present.

«Batterdegls» e las «Passidas» da Ludivic Hendry

Emprova de metter sin pantun da Alfons Maissen
Radioscola Annada XXVI, 4, 1980

Ludivic Hendry ha giu la curtesia de surdar a nus dus bufatgs cudischets en manuscret che cuntegnan mintgin 30 historias cuortas. Ellas ein veramein cuortas, las biaras de duas e meins paginas, autras pli liungas, p.ex. «Il battaquarts dils Diaulis» cun sias 11 paginas. Deuter auter s'extenda ina contribuziun cul tetel: «Mezca» sur otg subdivisiuns sin 9 paginas. Mintga part che viva per sesezza, fa era part d'in entir, beinduras ella descripziun sco era en sia temprà litteraria.

Ei fuss stau bein pusseivel, era tematicamein, de far da quels cudischets mo in volum stampau. Cun raschun prefereschian autur ed editur de sparter en dus; in cudisch che dueigi comparer vid atun 1980 cul num Passidas, l'auter sut tetel de Batterdegls, la primavera 1981.

Nossas scolas dueigien haver in egl aviart. Historias cuortas ein adattadas per l'instrucziun. Ed en quella qualitat! In crutsch denton. Ei setracta buca de lectura de dumengias e serasontga. Las historias pretendan lavur, capientscha e sentiment per ina maniera de scriver buca ordinaria ed isada.

Daco ein ils dus cudischs vegni battegiat aschia e buca auter? In ha num «Batterdegls» e l'auter «Passidas». In batterdegl ei cuorts. Il term caracterisescha buca mo la cuortezia dellas historias, mobein era la tempera e structura de quellas. Dal stgir digl egl claus dat ei cul batterdegl en in dai clarezia, splendor, veta miraculosa. Dall'umbriva meditonta alla glisch allarmonta!

Passidas, fastitgs impregnai ella tiara! Ils fastitgs ein persuls, lignus, il caschunader sbrigaus, laschont ils legns dils pass als persecitaders.

Ludivic Hendry, scrivend, ha fatg ses pass e schau passidas, levas, grevas, en lingia, en stortas, cuortas e liungas. Ils suloms ch'el passa ein variat: loms e lumetschs, dirs e strusch encurscheivels en passidas. De stuer ingiavinar e fixar tut quei multifar passar ei via crucis. Nus empruein, gizzain nies spért e nos cuntials. Ei vegn era endamen de satiuer quei schani d'in passader che ha schau pass schi variat e savens buca pusseivels d'eruir en lur veras fuormas e significaziun. Mo nus pudein ca tier il fugitiv. E quei ei bien. Nus savein far nos patratgs e prolunghir nossa bratscha cun nova forza creativa; tut quei ch'il fugitiv ha schau anavos en pass e passidas. Pertgei il fugitiv ha gia per mauns de far novas cuorsas, pli preschontas e fermas ed impurtontas.

Nos perdavons datgavan meglier che nus ils fastitgs de lur intschess de veta. Ils Indians, ils pievels primitivs in summa, fuvan ed ein aunc oz meisters el cattar e destinar fastitgs. Ei fuvà in ton de lur subsistenza. Per nos catschadurs ein ils fastitgs de selvaschinas caussa fascinonta e nizeivla. E nus lein daventar catschadurs spirtals, empruar de capir segns ed accents de nos buns scribents. E leu nua ch'ils fastitgs paran sblihi e mo pli en semeiglias tucc'ei de far punts, de sesfurzar cun spért, cor e tschurvi.

Per dar in'idea co Ludivic Hendry lavura enten scriver sias historias cuortas, schein nus suandar cheu sut quater de quellas cun cuorts entruidaments. D'eleger las quater dallas sissonta ei stau stufi. Trer la sort fuss stau meins hanau. Il settanoda ha tucchau *La furnera*, *La stanza de spetga*, *La culana ed En bara*. Tuttas sissonta fussen stadas bein adengrau. Las elegidas dattan mo pauc digl entir, denton avunda per entscheiver.

En «La furnera» ed «Ella stanza de spetga, ei la descripziun pli massiva. Da quella daguota entras la successiun dils fatgs l'atmosfera che la lavur betta vi sillas persunas e scaffescha relaziuns.

En «La culana» ed «En bara» ein ils fatgs, era las descripziuns impurtontas. Quellas e lur caracter, svaris denter generaziuns, caussas che succedan d'extrema purschida, che pertuccan e stauschau enviers igl intern dil carstgaun, caschunan contrasts. Cheu ei l'observaziun ed il cor che domineschan.

Cumprova dil lungatg

Cumpariu en Radioscola Annada XXVI, 4, 1980/

ord Passidas: *La furnera ed En bara*

ord Batterdegls: *La stanza de spetga e La culana*

cun mintgamai in entruidament dad Alfons Maissen

La furnera

Mei siglienta ella alla exabrutta vi Sedrun per in quadrel levon. Levon per vegn raps, ha ella detg, la mumma, senza pli bia. Per ils dus da tschun che vonzan sas ti cumprar in sitget zuchercandel. Buca zuchers dallas colurs. E ... ch'ei vonzi è ina buccada per mei Gion Martin; damaun vai jeu ina strentga lavur.

Tgi va bugen ina tilada, la sera tard, ual avon ch'ei siari notg? Jeu buc. Mo la mumma di ed jeu mon, giu en las vals e tras Claus Clis, ual sco in fugitiv che ha fatg ina cattavegna. La notg ei stgira ed ils baubaus ein traso sils calcogns. Quels utschacs tarladi che vegnan anetgamein davos la cuscha marscha vi e stattan sidavon. E davos ils puozs va la metta da fein per las darvenas; la stria bagorda che dat suenter dapertut.

Gnanc in'ura vai jeu dad ir atras ils uauls da Cavorgia e turnar, cun star ina piazza avon la banchetta, avon ch'ins sappi sepertschecher. In buobetgel da Maunsut sa spitgar, el cun sias caultschas tenschidas amiez il ventrel.

Da turnar sur il dutg fetsch jeu persenn; schi stgir eis ei aunc buc. La lenna da brisch ei semtgada, quater tschun bratschs lenn stgein d'in bien meter lunghezia. La mesira vai jeu siper la detta, cura ch'ins ha sez pinau ella cul bab.

Tschella ga eis ei stau il medem; l'esperienza ha num Vus. Enten il catschar dall'alva dat la mumma en fiug. La lenna che staupa miez dalla ladezig dil fuorn arda cuninaga sco in brestg. Il fuorn sescaulda, vegn buglients, rumpa ora sin clartgietschen e daventa silsuenter alvauns.

Alvaun ei bien; alvaun ei duvrabel.

Tgei hantieri a casa. La mumma sevilenta per miasclas. El ed ils affons van pils cantuns, per buca dar fiug. Suenter ver pervesiu gliued e tiers, semetta ella vidlunder, la furnera. Buc'olma ei en cuschina. Las caussas bein, sco per exempel il brieç ed ina tiarza dil sac frina, biala frina segal taniv dil plaun sogn Lecì. Onn vein nus mess ora graun els plauns, buca siper las spundas ed enamiez las sorts.

Ella peisa cul maun e schazegia il quantum denter sedisch e gissiat kilos. Ed enten star giudavon, va la frina sco ina cufla bufatga el brieç. Ella ei in stel putrida, la frina, avon ch'ella metti maun vidlunder e mischeidì cun aua e sal e levon. Las mongias ha ella viult en, entochen ils cumbels. La mumma semetta en schanuglias, stat giudavon e truscha e sfrega culs mauns. Ditg e liung, tocca che las aveinas sescufentan sin las tempras e la pasta tacca sur ils cumbels. Sch'ella tacca, lu truscha ella vinavon, treis quarts ura silmeins.

Cun la fatscha suentada mira la mumma sil tatsch che semuenta e va dapart el brieç. Ella springia in pèr pezzis frina vanzada sur la pasta, fa la crusch e caveglia igl uvierchel sil brieç. Igl auter lai ella sura. Il bab e la mumma levon avon ch'il tgiet detti is on gagliner. E lez ei marvegls, era sch'el picla ora las gaglinas. Il bab ha surudiu che la consorta ha detg da na. Avon ch'ir a perver las duas genetschas ch'ei sefatgas mal, dat el il fiug en fuorn. Ella dueigi mirar suenter en ton sc'ina buna mesura.

La pasta ha fatg bien e la notg ei stada buntadeivla. Il tatsch empleina il brieç fil a streha. In brieç plein pasta spuenta las mangognas. La mumma entscheiva a far si paun. Cun la rasuira carga ella giuaden el brieç, taglia empermiez, zuola il toc sin la meisa e tschenta il paun sin la panera stendida sin l'aissa. La pasta cuorta rumpa e dat giun plaun, per cass che la furnera secumblida in amen. Quater aissas dad otg pauns ina, quei dat trentadus tocs. Il dies e la bratscha dattan is. Ella tegn sut e stinschenta il plonsch e va vin fuorn e catscha danovamein en lenna. La color clarcotschna tonscha buc.

Cul rasi fa ella dus treis paunets per ils pigns, è in per mei. Els dorman aunc ditg, malgrad ch'igl ei daditg clar.

Ils pauns sin las aissas stattan en retscha, van ad ault e semuentan per la letga. La faulda dalla blaha da rèsta ei ina stagia. Aschia ch'ella sa ir per siu fatg; il fuorn dat lavur. Ella carga pil ruschen, fruscha la cotgla d'ina vart e tila ella successivamein atras la bucca ed ora giun plaun. Tut senza barschar la detta ed ils peis. Il slavun muosch gida suenter. Enqual cotgel sfarfatg sespruna e resta tscheu e leu en ina fessa. El sefuretga pli bugen ella crusta e scarvuna il paun.

Ella ha fatg schuber.

Il fuorn tarlischa buc; el ei alvauns e vin cuschina spetga la furnada. La lavur ch'ins ha fatg ina partida

onns va bein giu dil scav. Il mument ch'ella va da plattas giu, ballontscha l'aissa levet sin la schuiala seniastra. In furner per propi vess buca ina megliera pesentincl. Cura ch'ella va da via vi cun otg pauns enina, quater ga bunamein exact els medems scavs.

Ina zucca anetga vid la panera ed il paun criu setschenta migeivlamein sin la pala fuorn ch'ella tonscha sin la platta buglienta. La furnada coi.

Ella ha buca el senn da quintar il furnadi.

Entruidament

1943 vein nus giu caschun de far in film documentar sur dil far paun-casa en in vitg romontsch. Il text sura reproducus da Ludovic Hendry vess surviu da lezzas uras per oreifer scenari. Hendry capescha de preparar il decuors dil far paun, trai tras cun savida de lungatg, terminologia ed enconuschientschas dils fatgs tuttas las lavurs, d'in cantun a l'auter. Da tschentaners vai en quella moda. Quei sentan ins ord ses plaids. L'esperienza, igl ei adina stau aschia! En principi dapertut tuttina, las variantas en lungatg e metodas che dattan de far: dal graun e frina al paun en cuschina!

Inschignusa ei l'idea d'introducir la descripziun cun la cuorsa dil buobet vi vitg per lavon, per il 'presheft', sco quei che nus schevan al product cumpraus ella stizun. Quella cuorsa de sera, tard tras las cavortgas stgiras, dat l'emprema temprà al fenomen della solitariadad che leventa superstiziuns e temas cun spèrts e bagordas. Era cheu detagls de veglia tradiziun.

Encunter casa secalman ils snuezis. La realitad vesa la pluna lenna de paun spel dutg, preparada ensemen cul bab. Cheu entscheiva la lavur massiva: lenna de scaldar il fuorn. Avon ch'il tgiet conti, metta il bab quella el fuorn. El center della lavur stat la mumma, d'ina lavur che sa ed astga buca fallir. Ils tschentaners han mussau de far paun per viver. El sto gartegiar: cul graun benediù dil Plaun s. Glieci, culs segns della cruscha sin pasta, avon in fuorn empleniu, snizond igl emprem paun plein odor. Las lavurs succedan buca senza tensiun. Il mattet va sin camond sur vals per levon. La mumma sa ch'el va, mo buca senza schar corscher. Ella lai cumprar in toc zuchercandel. Quei ei ina plaschentina che calma; mo la mumma astga pretender. Sia lavur ei gie bia pli gronda, che fa scuffentar buca mo la pasta, mobein las aveinas della bratscha. E per tgi tut quella lavur? Senza scarpanzas logicas de funcziun e nominaziun lai igl autur caminar la lavur. Ins senta la tensiun e la concentraziun della mumma che vertescha buca disturbi. In film dil far paun! Igl autur emprova de far la pesentincl cul lungatg e sia forza expressiva sco quei ch'el lai ballantschar l'aissa de paun silla schuiala della furnera, che va per la via cun siu prezius buordi en tutta segirezia.

Ei vegn buca senuspiu dals detagls che magari mo il versau, la versada sa imaginar precis e transponer act per act en sia totala funcziun nuninterrutta, manipulada cun agid d'inschignusas e semplas metodas, tschessadas, stuschadas, interruttas, cun agid d'indrezs, urdigns ed uaffens. En quei mument entra cun profit il mussader cun siu entruidament, in film, cun l'explicaziun de plaids svani e sblihi entras midadas structuralas buca pintgas els davos decennis. Il paun de mintga gi sto aunc adina vegnir daus oz a nus.

Ella stanza da spetga

Igl esch dalla pratica va buca filau. Sils urs ed atras la ruosna dalla clav sestauschan ils bufs ed impesteschan l'aria els corridors entochen avon igl esch-casa. Igl ei buca lev da definir il fried. La mischeida singulara d'alcohol e cloroform e hidrogen peztga viaden ellas alas dil nas e fa sguezia las puolpettas osum la detta. A pèr cun las buffadas vegnan las vuschs. Il colm dil tradel da cavitad ei pli recents che la vusch dalla schibetta che smeriglia.

Ils caputs che pendan vid la clavella regordan ch'entgins pazients seigien vidlunder. Ils dels ella stanza da spetga miran en siat vanauns ed han breigia da cavigliar las combas. Naparts sfeglian ellas gasettas che han il tien da rauba surstada. Denteren aulzan els il tgau e miran pils cantuns e fan il quen, il quen minuzius da buca vegnir sursiglius. Las tscheras ein atras atras remarcablas, quellas dils umens onz pli supportablas. Ina femna marcada dils onns mira mitgiert; sch'ella mira aschia spiarda ella il rest. Ella stanza da spetga cuan las uras sco stratscha pils cantuns e fan aposta linlogn. Las preits ch'ei dadadas si alv van a prau cun las fatschas. Ils portrets cun las flurs urbeschan o nuot. Il rom ch'enrama il diplom ei vegnius fuostgs ed il pupi mellens e trits e resda tuttina. Ch'igl um hagi acquistau el avon onns cun gronda fadigia. – La matta dil scussal alv sin la sava ei ina empermischun. Sch'ella ri va ei pli tgunsch dad ir suenter.

La stanza sezza ei particulara. L'assistenta fa amogna la sutga da tractament ch'ei sco ina da ruassar cun sia agra cumadeivla. Sche jeu stoi schi afuns – lu sun jeu a mauns. Sia lavur mecanica va a mi encunter cor. E mes egl tscherca in tegn entochen che la fintschala vegn cul sbabet. La cadeina entuorn culiez ed il sbabet fan endamen. Cura ch'ins vegn afuns ed ins fa la cumparsa d'in popellela. Il spider ei datier, percass che jeu vai vungas. La vergna dil tschitschader da spida promova buca igl aspect. Il bratsch dalla maschina da furar che sefetga agradsì avon il nas ei sco in derschalet. En in truc secattan tschun retschas da mintgamai otg tradels, la plipart tanvialas da cavitad cun tagliom. Sch'il dentist fa diever mo da tschun, vesel jeu las cauras digl uestg.

Ils patratgs vegnan insurin. Perfin che la banera ed ils cuntials seigien semtgai ed il boier sappi ussa vegnir. Jeu vegn struschamein da cavigliar il patratg, ch'il miedi dat en dad esch; in um cun cavels strihai e tempras grischas. Il salid ei cuorts, buca malcurteseivels. Duront ch'el arva la spina e lava e fruscha ils mauns ha el temps da patertgar. Astgass jeu mirar agli en fatscha, fuss ei pli lev da vegnir suenter. El dat in'egliada sil pupi che l'assistenta ha rasau ademplat e damonda mei, schebein ei fori zana. Il dentist drova mo muentar l'agra ed el sa far cun mei tgei che para e plai. Ses mauns inschigneivels van cugl instrument da schubergiar denter las largias e silsuenter atraviers las spundas, adina alla tscherca da defects ella glasira. Manedlamein su e sut – entochen ch'el dat encunter ina ruosna en in dils premulars. El tschontscha d'ina paradentosa che seigi denton buca alarmona. La midada dil tradel di ch'el sepeini. Jeu sai buca pertgei che jeu tegn ils mauns da ludaus. Enaquella ch'el aulza il bratsch cul tradel da cavitad dil crutsch secavan las unglas ella pial.

La tanviala sibla egl ies, mo el fora da freid e l'aua calma la calira che sefa ella ruosna. El fora e spetga e distrai cun caussas banalas. Seslarga la ruosna, lu va la lavur bein giu dil scav. In pèr batterdegls smacca el da forza il tradel encunter las costas e munda ils res stgirbrins. La davosa furada stenda la gnarva. Jeu meinel il culiez viers il spider e lavel la bucca.

Ei fuss pli bi dad esser endirius.

Muments schess ins che la fintschala fussi in'esistenza fictiva, muments. Il dentist ha aviert dapart la bucca. Dallas ordas ch'el dat alla matta capeschel jeu lidinuot. Ella ei allerta e cumpren sil fiat e scochemai prepara e smacca e zuola ella igl amalgam. L'odur dil fried dalla vatta osum la pincetta envida ina speronza. Che la procedura seigi gleiti finida ed ins vegli prevegnir ch'il dent mondi danovamein alla malura. El pren dils guoterets che stattan spalier dalle uisas tincturas e schubregia la ruosna da rudien. Ils tampuns dretg e seniester dalla schunschiva staupan a mi la bucca. La matta spetga cugl amalgam enta mann. Il mument ei singulars, il mument ch'il dentist smacca versadamein las duas huclas manedlas ella cava dil dent.

El spetga e traffica cun pupials.

Jeu spetgel ed arvel la bucca sco da ver la bua.

Allura va el cul sgartin bufatgamein suenter ils urs e las particlas ch'ei danvonz crodan sperasgiu. Cul péz dalla lieunga seperschuadel jeu, schebein ils logs seigien ulivs. La rudiala fina dil smerigl ei honzelia.

La ruosna ei stuppada. Ed jeu vai teniu adaquen la bunaveglia dil dentist. Avon che tarmetter mei per miu fatg ha el aunc allontanau il carpagl, quei carpagl ch'ei sco in malengasi che laventa retenentschas.

Entruidament

Ins pren ch'il descriptur de quest ambient modern seigi entaus en zuler, silsuenter ella sala de spetga, epi el luvratori per propi. El mira buca sco tons auters pazients 'en siat vanauns'. El observa ed entscheiva cun ina construcziun che savess buca esser pli semplà: «Igl esch della practica va buca filau.» Da quei defect para l'odur de miedi, de spital u clinica de derivar. Il ferm e complicau fried lai corscher igl ambient en general. Negins nums de miedis specialists che vegnan numnai, mai. Pli tard sesviluppessa la vera situaziun entras ils fatgs e las observaziuns. La tempra ei igl emprem quella della tortura dil spetgar, sco quei ch'ils dus buobs spetgan en stiva sin sutga tochen che la mumma ha peda de vegnir culla torta per ulivar las cattavegnas. Els spetgan vess silla guillotina. Negin che vul esser surseglus en sala de spetga. Era en santeri vai in suenter l'auter. Il miedi dentist sa siu mistregn entras ses studis, siu talent e sia practica. Quei ha el per scret ed enramau. Il pazient ei totalmein en sias greflas, en sia voluntad.

Il proceder digl autur ei progressiv, visuals, era cul lungatg. Dallas fatschas spetgontas selegia la temperatura. Igl alv ei la colur dil sblihiment. Las preits ein alvas, la matta sin sava ei alva, il miedi ei alvs, il sbabet, las fatschas ein alvas, la colur dil svaniment.

L'observaziun de Ludovic Hendry se basa sin experienza. Ella ei gesta, era ella terminologia recenta, corrispunda all'impressiun che mintga carstgaun normal resenta ella medema situaziun. Ei vegn dau d'entellir accziuns entras singuls aspects. Dals caputs sependi vid las clavellas sa igl observatur che la tortura ei zanua en tura. Mintga vistgal ha sia franca persuna. Dal rom sblihiu dil diplom, e pli tard vid ils cavels grischs dellas tempras, sa il spetgont penitent ch'il miedi ei buca ded oz, mo tuttina cudischius culla moderna, in um che persequitescha il niev, um de pulita confidanza. La maschineria para de funcionar senza sguardin. Las manipulaziuns dils vivents san disgir! Tut ei els mauns d'in um expert che lavura viv sil tgierp viv de persunas. Da cheu l'atmosfera digl ambient. Ils tgisàs dellas dolurs. Mo talas constataziuns surlai igl autur a mintgin, era la banala damonda della buorsa pleina ni platta che plaida in plaid enviers ina megliera u mendra execuziun tecnica e qualitativa dellas operaziuns.

La culana

Ellas ein vegnidas en surdina cun scalfins dad aur, ellas, las flurs piertg. Cura ch'il sulegl tenda ses radis sur ils frusts, arvan ellas lur barcuns toccadem. La manutta bogna il petgen ellas larmas da rugada ed ellas strehan las cumas melnas melnas sco aur spir. Flurs ein pil solit suttapostas al sefittem. Il temps ch'ellas impundan porta in bien tscheins. En ton sco nuot arrivan ils tavauns; els vegnan a termagl e spluntan pil paun.

Enstagl dils tavauns dattan in buob ed ina buoba neutier. La Nescha ed jeu, nus essan stai da nies persei e dein suenter il dutg si enamiez ils praus grass. Buca senza in tec malezia stein nus davos aura e schein ir ils auters buobanagls per lur fatg. Fertion che jeu stun en costas davos in mun furmicla, ei la Nescha allerta e termaglia. Ella rumpa il fustitg carnus d'ina flur e tegn las cazzolas viers il sulegl. Ils radis s'envidan ed ina splendur magica va a sepigliond d'in veider a l'auter. Il cural da latg ch'ei curdaus sil dies dil manut ei alvs e glischus sco la pial sezza. La cicoria cun la dentadira sc'in liun ei dada giun plaun. Nescha sblatscha il maun seniester encunter il schanugl ch'ei mur alvs.

«Vul che jeu ditgi si il bor?»

«Sche ti has tschaffen.»

Ella numna ils nums da dus da mes camerats ed il miu. Nescha sestenda e rumpa il fustitg dalla flur datier datier dalla cicoria e tegn las cazzolas ad ault.

«Jeu entscheivel cul Nazi epi cul Dumeni, ti eis il davos. A mintgin da vus dedicheschel jeu ina flur. Ed jeu suflel ina suletta gada. La flur ed il num ein in. La flur dalla quala jeu damognel naven las pli biaras cazzolas, lezza, lezza ha cattau. S'entelli, il buob en campi dalla flur. E che ti sappies, lez ei miu spus.»

Ina profezia schi franca ha funs ed uvierchel. La Nescha veva il tgau denter las ureglias ed jeu mez fetsch il gatti d'in poplella. Il latg dil stumbel ha tuc il flum dalla levza sura. Ella sepeina da dar la buffada. Il davos mument vess jeu detg ch'ella

hagi reteniu ina particla dalla forza mantunada. Las cazzolas spatetschan e setschantan sco ina leva cufletta siper ils spitgs e las costas dils feins. Sils urs ein entginas dallas cazzolas renitentis. Il Dumeni ha pli grond cletg. Mo ual treis quater manedlas sefetan osumsum.

Jeu sun sin piarder la pesentincla.

Las gaultas dalla buoba sescufentan. Ella ha tratg ina fladada stendida e las cazzolas van sco ina cufla grassa da tuttas varts. La cruna ei niua dil taliter. Nescha strocla omdus mauns a mi entuorn culiez.

«Neu, buca cheu, nus mein davos ils crests, ella foga.» Nescha ei vegnida datier e metta la palma entuorn veta. «Sas, ella foga essan nus persuls. Las flurs tardivas ein buca schi supiervias e lur cumas ein pli melnas e bialas ed entiras. Jeu fetsch a ti ina culana.»

Ella veva fatg schi da rottambottel che jeu sun nuota vegnius en cul plaid. Ei vonza a mi nuot auter che schar regelar ed ir suenter sc'in totò.

«Jeu vi che ti spetgies.»

Nescha fa seser mei amiez las flurs. Enten tschuncanar la fustitga crodan ils curals alvs giun plaun e sin la mongia. En in fudetg ha ella ina tschécca pugnada ed entscheiva silsuc a far la culana. Ella fenda il fustitg sut la cuma e catscha la proxima fluretta atras la fendiala.

Da turnar a casa sun jeu ius igl entir tschancun cun la bratscha agradgiu suenter las caultschas. Sche jeu vess maculau la culana. Schebi che jeu vevel il sentiment ch'ella tegn sco fier e seigi senza mort, la

culana dalla Nescha. A mi la culana ed a mia mumma leva ella porscher las ulteriuras flurs en fuorma da matg. Sin scala ei il bab daus encunter.

«Strias flurs piertg tartognan il frust e sesmulan ch'ei vonza la finala in pavel dil fuortg.»

Jeu mon afuns sco da ver survegniu il mender lavatgau. La Nescha ei medemamein untgida. E nus mettin la speranza silla mumma.

«Mumma, has ins vasa, la Nescha vegn cun in matg flurs.»

Jeu vevel viu memia tard il suadetsch dalla lischiva sil frunt.

«Schevas quei zerclen en pegna. Che jeu survegni aunc pli fetg mal il tgau, endi. E tes tacs silla camischa, tartogn.»

Dad ir da via giu sun jeu buca staun stgis dad arver dapart la bucca. E la Nescha ei ida per siu fatg senza mirar anavos.

Entruidament

Las historias cuortas de Ludovic Hendry dattan de far, de panzar, de studegiar. «Ella stanza de spetga» sco era «La furnera» pretendan exacta imaginaziun dils fatgs, de lavurs, moviments, corporaziun d'objects en moviment ed en posiziun statica. Da quella pussevividad de personificaziun seresultan contacts cun divers materials, cun glieud che s'accordan ni discordan, cun tensiuns. Savens pon ils temas applicai esser ordinaris, banals. Ins fuss inclinaus de gir: «Quei vess era jeu saviu scriver!» Ei pli gleiti getg che fatg! La semeglia digl iev de Columbus: pertgei veis vus buca scret? – Scriver ei era in act de curascha, cunzun sch'ins vul sefar valer cun extremitads. Ludovic Hendry va buca senz'auter sur la greppa giu. Mo el s'exprima beinduras vulidamein en massiva moda, congruentamein al tema, agl object al qual el vul sededicar. In tal exempel demuossa sia historia cuorta. «Il camon». Ei dependa co ins gi e numna la caussa. Ei drova art e lez mitigescha las banalitats immanentas. En tals muments sepresenta plitost la fleivlezia, il prighel de buca tener tras stilisticamein. Ruttadiras de stil ein cuningada encurscheivlas e pregiudicheschans las stentas. Hendry emprova cun tutta forza ded untgir scarponzas.

La historia cuorta: «La culana» ha autras qualitats che las sura menzionadas. Sper parts descriptivas sezeivran cheu duas ga duas persunas: dus affons, aunc buca seconfruntai cun diras e nauschas experiencias della veta. Dasperas ils geniturs daventai realists entras la dira lavur ed ils gronds quitaus che quest mund caschuna.

Il termagliar innocent dils dus affons, schizun tradizional, pia dai vinavon dals geniturs, revelescha bials contacts culla natira vegetativa e humana, biala e fina; mo survegn la finala la frida mortala en muments che las pitgiras dils carschi survargan la norma usitada.

La tumplentga confruntala denter ils sentiments innocents dils dus affons ed ils carschi, la robustezia de lur dir secuntener en reacziuns schocontas dil bab e della mumma, mintgin d'els ella moda che pertucca lur revier e practica della veta, para inhumana, quasi surfatga. Nies autur vul demonstrar cun fermas e recentas colurs, cun plema ferma. Sco'i gi e la notg seconfruntan cheu, anetgamein sco'l cametg ord clar bi tschiel, divers patertgar e sentir. Per ils pigns po in mund esser daus ensemen. De seconfruntar culla realitad tucc'ei a scadin, pli baut ni pli tard.

En bara

La mort ei vegnida alla metta ord la letgera ed ha suatiu il padrin sidretg avon il letg. Da mesa l'ina dalla notg, strusch ch'il gliendisdis ha giu alzau la faultsch, in gliendisdis da fenadur sil pir far fein. Ina steppadad grevadetscha! Ella stiva grischa e bassa ardan duas candeilas ed il Sigisbert ei naven. Las umbrivas dalla flomma targlinan e segeinan sil plantschiu slavazzau. Quella glisch immaculada da candeila. Ed en quei pulover semagliau e trit cumpara el avon il tribunal. Da tgei vart? Igl ei il raschieni da duas, ina dretga ed ina seniastra. Duront sia veta eis el ius la via profiteivla, enqualga sco ina geina.

Ina mesa construcziun ei rentada vid la levza sura sco sche l'autra mesadad fuss ida entraviars. Co vul el subsister senza bucca, senza lieunga, senza gula. Era las palpebras liungas osum ils uviarcheis ein stadas surpridas. Ils egls ein mo miez claus, ferton che la pupila ei pitgiva e steria. Rascha pégn tacca vid ils mauns, quels maununs che han nudau tgunschamein entirs uauls. Il largau cola dallas fessas dil lenn stgein ella trucca e renta e stinschenta ils vezis. Ils mauns ein condemnai a far nuot – dano d'emprender ils misteris dalla pasch. Gliez il schabetg dalla mort ei in schenghetg. Cura ch'ins maungla entscheiver ses affars els vaus sutterrans; la mort ei sco la pitauna cun siu fried da smarschira che

lavura el stgir dalla notg.

Ils plitier stattan chignai en retscha e sbluccan paternos. Ils ins van stediamein giuado per mitschar in'urialetta dils duers pesonts. Tuornan els anen e vegnan lur glied per dar l'aua benedida, catschan els il culiez ellas spatlas, prendan il fazalet da nas e fan quitar. Las larmas ein sfurzadas e la vergna fa murir il defunct ina secunda ga. La vergna.

Ella ei sco igl ustgem dallas miurs en in clavau decadent nua ch'ei tila e traf.

Il premnaschiu stat sisum da vart dretga e survesa l'entira raspada da paternos. Biars dils mediochers ein pils cantuns e fan ina vera uraziun. Ilsezs quantan nuot, ils empermers carstgauns. Lupi, il premnaschiu stenda il culiez e tegn mirau suenter ils aults. Culs onns ha el fatg si ina pellitscha da tschut che cuarcla tscheccamein. Pigl auter eis el in chezer chechi ch'ei vegnius sidatgau cun la premura dil bab ed ina hazra gnaffa. Ses eglis cotschens taccan traso vid igl esch, schebein ses amitgs vegnien, quels che han gidau el silla buora. Lu puspei cul nas da finiastra ora – ed el freda igl aroma dil fein e quel dallas rosas che sefetgan siper la preit entochen als barcuns verds che laguotan la glisch. Sto bein esser che ses patratgs ein ordaviert e van per las tarsennas. Il cuacotschna ei da pli biala maniera. El dat sinzur e lauda il defunct pervia dallas antifonas ed ils psalms, ferton che las schualmas fan rudi-rudiala.

Il figliol ch'ei vegnius aposta ei semegliantamein daus ella lera. El mira a piarder ed untgescha sapientivamein dad entscheiver il rusari e da dir la litania. E cul deprofundis ha el ora ed ora giu empau da schuffa. Igl ei da haheias enneu usit ch'il figliol porta il padrin alla fossa.

In tschiec vess viu. Suenter ch'il figliol ha giu dau l'aua benedida ed ei ius honzeliamein d'ina vart, ha Mengia, la consorta dil defunct cun sia fatscha da Nossadunna dallas dolurs ed il Lupi risdau in pèr plaids sut vusch. Scochemai eis el staus in techet siado e sil precint. Siu gatti e las egliadas lain sminar ch'il quen dil figliol seigi buca gests. Enaquella ch'el aulza ils eglis sur la pegna fa el persenn, persenn il maletg dil Lupi sco buob da scola. El clar dalla candeila vegnan buca mo las bandieras alvas dall'affonza vivas, sco per semeglia ils biemauns dil padrin, mobein il maletg sblihiu dil schabetg seprofilescha.

Duront far quen veva il figliol priu inaga il Lupi pil nas. Cumpatg ch'el veva ina pial pli castga e delicata che ses conscolars. Disgraziadamein ei l'epidermis da miez il nas restada en fuorma d'ina fina zuola denter il polisch ed il letgagroma.

Las stgisas ein tuttas dadas ella fletga.

Il Lupi veva bunamein griu ora la buca cun siu nas scurtgau. La petta pagada ei vegnida silsuc. Il padrin veva fatg sfracs e mess al figliol il tgau denter las ureglias. Tondanavon ch'el fuva staus dis ora bara.

La Mengia, lezza veva buca calau da dar sut tiara.

Il figliol ed il Lupi fuvan s'entupai biaras gadas, mai denton per propi. El veva buca perdunau.

E la Mengia porta suenter.

Ils dus rusaris pigns ein alla fin ed il figliol stat sin peis per far la crusch cun la frastga verda. Mond sper il Lupini vi sa el che l'emparada vegn buc. El ha il sentiment ch'il premnaschiu seigi freids e steris e pli morts ch'il padrin. Il figliol ei danvonz.

Entruidament

L'atmosfera d'entschatta lai gia perscorscher la grevadetgna dil svilup della historia cuorta: En bara.

Igl um vegn suatius sidretg avon siu letg dalla mort che vegn ord il letg. Igl ei vargau la mesanotg. La faultsch ha siu dubel senn. Steppadad grevadetscha. Igl um ei naven, las candelas ardan vinadon.

Vegn el trauas dalla vart dretga ni seniastra? Avon il tribunal sto el sepresentar cun siu pulover trit e semagliau. Igl ei iu anetg. Sia veta ha buca mo giu bunas varts. «El va la via profiteivla, enqualga sco ina geina.» – Ludovic Hendry dat dil miert in stgir e penetront maletg realistic.

Ils plitier serimnai entuorn la bara fan buca ina megliera impressiun. Faulsidad e bigotteria dattan il tun, buca la vera malencurada.

Il premnaschiu diregia il di de bara. El ha capiu de sefar sin cuost dils auters. Era oz ein ses interess tut auter che commiseraziun. El mira suenter ils gronds che han gidau ei silla buora.

L'episoda centrala succeda entuorn il moribund denter il premnaschiu ed il figliol dil moribund, che ei vegnius aposta suenter bara. «Igl ei da hahaias enneu usit ch'il figliol porta il padrin alla fossa» Sa sche quei dretg vegn concedius? Dals moviments ed egliadas vesan ins ch'ils quens de pli baul denter il premnaschiu ed il figliol ein buca scuntra. Era il miert sto esser cumpigliaus. Igl ei de perseguitar bein co nies scribent capescha de levar, schar seconcentrar in schabetg dil vargau che vegn a dominar tut

las autras regurdientschas.

Impurtonta ei la triangulaziun dils fatgs e dils acturs della episoda, atgnamein pauc edificonta: Il miert, bab Sigisbert, il figliol, il feagl vegl dil miert. Zacu, avon onns en scola, duront far quens, sto il figliol haver vulnerau malamein il nas de Lupi, il premnaschiu. Il blessau bergla sco in ch'ei orda senn; il bab, pli datier dil feagl che dil figliol, bingla il figliol ch'el resta gis ora bara. La levantada de quellas pauc edificontas scenas stgirenta il gi de bara aunc pli fetg, la tresta situaziun. Cu il figliol passa il premnaschiu per s'absentar «sa el che l'emparada vegn buc». El vegn buca dumandaus de purtar la bara alla fossa, quella dil padrin. Ils quens stridai, mai perdunada stamprada, fan entiert ad in dretg d'isonza centenar.